

JURIDISKĀS KONSTRUKCIJAS IZPRATNE, FUNKCIJAS, VEIDI UN VIETA TIESĪBU MATĒRIJĀ

THE CONCEPT, FUNCTIONS, TYPES AND PLACE OF LEGAL STRUCTURE IN THE LEGAL MATTER

Aleksands Baikovs

Dr.iur., Baltijas Starptautiskā akadēmija, docents, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija
viesdocents, aleks_baikov@inbox.lv, Rīga, Latvija

Abstract. *The article provides the content of the concept of "legal structure", their place in the legal matter and the role, both: in theoretical research and in the formation of the structure and content of law, in legal regulation. Legal construction is the result of the separation out of the legal material that does not exist in reality some ideal object and the construction of a model of legal phenomenon, which includes a number of systemically interrelated and mutually conditioned elements, arranged according to a certain scheme. First of all, it is necessary to distinguish between theoretical and normative (regulatory) legal constructions. Depending on the nature and characteristics of the links of elements forming legal structures, it is customary to distinguish deterministic and stochastic (probabilistic) systems*

Any legal construction is a system, which in this regard has its own structure, as a way of organizing the whole of the components. Legal structures are closely related to the method of legal regulation.

The essence of the legal structure is manifested in its normative function (as an element of legal technique) and gnoseological function (as a method of cognition).

Keywords: *legal structure, legal matter, model, normative legal structure, the gnoseological function of legal structure, theoretical legal structure, the regulatory function of the legal structure.*

Termins "juridiskā konstrukcija" tiek aktīvi izmantots juridiskajā zinātnē, jo juristi domāšanas procesā izmanto nevis jebkādas tiesību normas un, attiecīgi, nevis normatīvu aktu pantus, bet gan juridiskās konstrukcijas. N.N. Tarasovs apgalvoja, ka tieši juridiskās konstrukcijas ir juridiskās domāšanas vienības un tādējādi var tikt uzskatītas par pozitīvo tiesību analīzes līdzekli (Алексеев, 2001, c.256). Vienlaikus ar to civiltiesību zinātnē trūkst juridisko konstrukciju būtības kompleks lietišķs pētījums. Latvijas zinātnieki-juristi, iespējams, izņemot V. Bukovski (Буковский), kas 1931.gadā aizstāvēja šajā problemātikā doktora disertāciju, juridisko konstrukciju izpētei zinātnieki konceptuāli nebija pievērsušies.

Raksta mērķis ir izpētīt juridisko konstrukciju tiesību matērijā izpratni, normatīvas un teorētiskas funkcijas, juridiskas konstrukcijas veidus un vietu, izanalizēt trīs juridiskas konstrukcijas izpratnes veidus, kā juridiskas tehnikas elementu.

Raksta uzdevumi: 1) izanalizēt jēdzienu „juridiska konstrukcija”, tās lomu normatīvu materiālu atlasīšanā un organizēšanā; 2) izpētīt un raksturot teorētiskās un normatīvās juridiskās konstrukcijas.

Pētījuma metodes: analīze un sintēze, indukcija un dedukcija, abstrahēšanas metode, idealizācijas un formalizācijas metode, augšupejoša no abstrakta līdz konkrētam, aksiomatiska metode, hipotētiski deduktīva metode, pētījuma loģiska metode, konstruēšanas (modelēšanas) metode.

Juridiskās konstrukcijas ir sevišķi nozīmīgs elements, tiesību satura centrālā saite. Attiecīgi juridisko konstrukciju attīstību intelektuālajā darbībā kopumā raksturo tiesību un tiesību izpratnes sasniegtais līmenis, ka arī kopuma tiesību kultūras līmeņa attīstība. Vienlaikus juridiskās konstrukcijas var tikt saprastas kā tiesību matērijas izziņas metode, tiesību sistematizācijā. Tādējādi V.M. Goršņevam ir taisnība, kas apgalvo, ka "pielāgojot juridiskās konstrukcijas tam vai citām sabiedriskajām attiecībām, tiesību piemērotājs risina jautājumu par šo attiecību kvalifikāciju, par tiesību normas, kas ir nepieciešama tiesību regulēšanai, izvēli".

Vienlaikus minētās tiesību parādības universāls raksturojums līdz šim nav izstrādāts un tiek saprasts neviennozīmīgi.

Tā A.F. Čerdancevs atzīmēja, ka “daži autori juridisko konstrukciju attiecina uz loģisko dedukciju, citi – uz gramatisko konstrukciju, jēdzienu izpratni, vēl citi – ar teorētiskiem noteikumiem, ceturte – ar sabiedrisko attiecību regulēšanas paņēmieni” (*Черданцев, 2003, c.238*). Cita starpā, juridiskās konstrukcijas, atspoguļojot tiesiskās kultūras līmeni, liecina par tiesību attīstības pakāpi, to efektivitāti, iespējām dibināt uzvedības racionālus noteikumus, prasmes saskatīt likumdošanas tālāko attīstību un veidošanu. Ņemot vērā to, ka juridiskās konstrukcijas, kā viens no modeļu veidiem, ir savdabīgs prakses, pieredzes un jaunrades izpētes kopums, kas ir ārkārtīgi nepieciešams konkrētās problemātikas izpētei. Šajā sakarā nebūtu lieki atcerēties Ķīnas filozofa Konfūcija atbildi uz jautājumu ar ko viņš sāktu, ja viņam iedotu valsts pārvaldes pilnvaras, konkrēti viņš atbildēja: “Nepieciešams sākt ar vārdu labojumiem”. Bet kādēļ tāda šķiet attāla no jautājuma atbilde?“. Ja vārdi ir nepareizi, tad arī to teiktajam nav pamata. Ja teiktajam nav pamata, tad arī darbi nevar tikt realizēti. Sodi netiek piemēroti pienācīgā kārtā. Ja sodi netiek piemēroti pienācīgā kārtā, tauta nezina, kā uzvesties”. Senā Ķīnas filozofijā tika pieņemts uzskatīt, ka vārdi radās, nosakot attiecīgu kārtību. Ņemot vērā, ka radušies vārdi, ir nepieciešams zināt to pielietojuma robežas. Tas ļauj izvārties no briesmām. Taču reāliju, reālo lietu kārtības izmaiņas pieprasa vārdu labojumus. Vadoties pēc šiem noteikumiem kļūst skaidrs, ka sociāli politiskās, ekonomiskās, kultūras un citas sabiedrības dzīves izmaiņas nosaka tiesību jēdzienu un kategoriju sakārtošanu savā starpā.

Juridiskās konstrukcijas problemātikas izpētes prioritāte, pēc vispārējā viedokļa, pieder R. fon Jēringam. Viņš uzskatīja, ka lai kļūtu par “augstāko jurisprudenci”, t.i., par patiesi jurisprudenci, ir nepieciešams atteikties no juridiskās normas, kā tiesību struktūras elementa un tiesību satura nesēja, idejas. Taču tiesību izeja no “zemākā” stāvokļa (*Иеринг, 2006, c.358*) iespējama, ja jurisprudences uzskatīs par tiesību vienību nevis juridisko normu, bet tieši juridisko konstrukciju, kas ir juridiskās normas vēsturiskā alternatīva (*Иеринг, 2006, c.359*). Protams, sacītais nenozīmē to, ka R. fon Jērings aizvieto tiesību normas ar juridisko konstrukciju. Gala rezultātā viņš nonāk pie secinājuma, saskaņā ar kuru juridiskā konstrukcija “ir jurisprudences plastiskais instruments, tās priekšmets un mērķis – juridiskais ķermenis” (*Иеринг, 2006, c.367*), bet darbs to veidošanā “ir mākslas daiļrade, jo tā nodibina kaut ko jaunu, kas iepriekš nav bijis, tā ved uz atklājumiem; pēdējais ir nekas cits, ka tikai konsekventā loģiskā domāšana” (*Иеринг, 2006, c.368*).

Vēršoties pie juridisko konstrukciju analīzes, S.S. Aļeksejevs nonāk pie secinājuma, ka “juridiskās konstrukcijas ir tieši tiesību satura organiskais elements, tā iekšējā forma, kas veidojas sākumā spontāni, pašā dzīvē, praksē tipizācijas procesa rezultātā” (*Алексеев, 2003, c.223*), bet tiesību attīstība “ir juridisko konstrukciju attīstības un noteikšanas vēsture” (*Алексеев, 2003, c.224 - 225*). Šo viedokli, acīmredzami, atbalstīja Ž.L. Berželšs, kas uzskatīja, ka juridiskā konstrukcija ir “mehānismu kopums, kas veidots no noteikumu stabila kompleksa un domāts tam, lai vadītu noteikta tipa juridiskās situācijas, izejot no gala mērķa un noteikta idejiska pamata”. Juridiskās konstrukcijas, pēc viņa domām “veido savdabīgos rāmjus kāda sabiedriskās dzīves elementa attīstībai” (*Бержель, 2000, c.320*).

Pēc N.N. Tarasova domām, “juridiskās konstrukcijas, kas iedrukātu pozitīvo tiesību audumā, var tiks uzskatītas par tā pirmamatu, bet to sistēma – kā pozitīvu tiesību nesošā konstrukcija”, “no tiesību satura viedokļa tieši juridiskās konstrukcijas var tikt uzskatītas par sevišķi stabilām (“virs sociālās” un šajā ziņā kultūras) tiesību vienībām”, “juridiskās normas ir nekas cits, kā juridisko konstrukciju normatīvi tekstuālā izpausme” (*Тарасов, 2000, c.26-27*).

Jebkurš tiesību jēdziens ir tiesību realitātes atspoguļojums vispārinātājā veidā, jo “juridiskā konstrukcija” ir “normatīva materiāla veidošanas sevišķais veids, ko nosaka modelis, noteikto tiesību parādību (stāvokļu, attiecību grupu) tipveida reglamentācija” (*Алексеев, 1987, c.232*). Šajā ziņā acīmredzams funkcionāls juridiskās konstrukcijas sakars ar tiesību normu, kuras atkāšana A.F. Čerdancevam ļāva apzīmēt “par juridiskās konstrukcijām, kas tiek nostiprinātas un izpaužas tiesību normās” (*Черданцев, 2003, c.255*). Tādā izpratnē juridiskās

konstrukcijas ir juridiskās tehnikas elements, kas ir “tāds struktūras tiesību materiāla izkārtojums, ko raksturo tiesību, pienākumu un attiecīgu personu atbildības iekšējā vienotība (Сухарева, Крутских, 2000). Tādējādi kā juridiskām konstrukcijām kā juridiskās tehnikas elementam piemīt normatīvā funkcija.

Sakarā ar to, ka juridiskās konstrukcijas ir patstāvīgā tiesību parādība, tiesību kategorija, jo tās nevar attiecināt uz to vai citu grupu, tiesību normu kompleksu, kas, protams, liecina par juridisko konstrukciju un pozitīva materiāla “sakrītības likuma” obligātu ievērošanas nepieciešamību (Иеринг, 2006, c.368). Juridiskās konstrukcijas ir sākotnējas un tiesību jaunrades procesā pēc būtības ir primāras, tām seko normatīvie izteicieni. Svarīgi pasvītrot, ka tiesību normatīvismu satura ziņā nosaka tajā “iedrukātas” juridiskās konstrukcijas (Тарасов, 2000, c.27). Šajā sakarā juridiskās konstrukcijas būtu pamatoti uzskatīt par “pozitīvo tiesību neesošu konstrukciju” (Тарасов, 2000, c.35).

Juridiskās konstrukcijas normatīvās funkcijas analīze ļauj secināt, ka sākotnējais tiesību materiāls, kas tiek izmantots tā vai cita normatīva veidojuma (piemēram, tiesisko attiecību, juridisko faktu, darījuma, līguma) savdabīga pamata veidā, uzstājās kā attiecīgais tiesību modelis. Attiecīgi jebkurš tiesību elements, kuru var uzskatīt par tiesību modeli, var un to vajadzētu uztvert kā abstrakto vai konkrēto juridisko konstrukciju. Juridiskās konstrukcijas, kā modelis, kas ir nepieciešams un tiek izmantots jauno tiesību veidojumu nodibināšanai, dod pamatojumu, kopīgi ar normatīvo funkciju, runāt par juridiskai konstrukcijai piemītošo gnozeoloģisko funkciju. Citiem vārdiem, juridisko konstrukciju pamatoti uzskata arī kā gnozeoloģisko kategoriju, instruments, tiesību materiāla izziņas līdzekli “tiesību noregulēto tiesisko attiecību vai to atsevišķo elementu modeli, kas kalpo par tiesību un uz to pamata nodibināto tiesisko attiecību izziņas metodi” (Черданцев, 2003, c.241). Līdzīgi domā S.S. Aļeksejevs, pievēršot uzmanību tam, ka termins “konstrukcija” jurisprudencē ir “tipveida shēma un darbības principi,.. savdabīga tiesību, pienākumu, atbildības veidošanās” (Алексеев, 2001, c.197-198).

Pēc V.I. Červonjuka viedokļa juridiskā konstrukcija ir “dabiskā (vai izmēģinājumu) ceļā izveidota vai doktrīnā izstrādāta un tiesību struktūrā ievadīts normatīvs modelis (noturīgs, strukturāls, normatīvs kopums), kas atklāj likumsakarīgus loģiskus mijiedarbības sakarus tiesību elementu starpā, kas veicina šo elementu iekšējo vienotību un funkcionalitāti, bet tiesībām veidojas vienota veidojuma raksturs” (Червонюк, 2013, c.823). Raksturojot tālāk juridiskās konstrukcijas, viņš pievērš uzmanību to ciešajam sakaram ar sabiedrībā eksistējošiem ideāliem, vērtībām, to reālai realizācijai valsts organizācijā, spēkā esošajos likumos, pasvītrojot pašu būtiskāko, kas raksturīgs šim jēdzienam: “dotas problēmas intelektuālais risinājums, kas izpaužas tiesību, pienākumu, atbildības optimālā modeļa veidošanā, attiecīgu juridisko faktu. Turklāt – modeļa, kas pats par sevi – tieši tāpēc, ka tas ir “modelis”, “tipveida shēma, kurai piemīt normatīvisms, ka jau mēs redzējam, - sevišķa, kas aptver pašas juridiskās regulēšanas saturu” (Алексеев, 2003, c.197 - 198).

Uzmanības vērtā un atbalstāma ir arī S.S. Aļeksejeva doma, kurš tiesību matērijā saredzēja trīs slāņus. Viņaprāt, pirmatnējo slāni veido atļaujas, aizliegumi un saistības, savukārt otro, attīstītāko slāni veido juridiskās konstrukcijas, kā tiesību tipizācijas rezultāts. Trešo, augstāko slāni veido tiesību normas un tiesību institūti. Tāpēc juridiskās konstrukcijas ir “pašu tiesību saturu (vai struktūru) atslēgu, noteicošais elements .., kas savienojoties savā starpā, veido no dažādiem gabaliem tiesību matēriju” (Алексеев, 2001, c.281).

A.F. Čerdancevs runā par trīs juridiskās konstrukcijas izpratnes aspektiem, kas pēc viņa domām ir:

- 1) tiesību un tiesisko attiecību izziņas metode, t.i., kā tiesību zinātnes gnozeoloģiskais instruments, kā arī tiesību normu iztulkošanas un juridisko faktu noteikšanas tiesību normu realizācijas procesā līdzeklis;
- 2) juridiskās tehnikas līdzeklis, t.i., tiesību materiāla veidošanas formas, līdzekļi;

3) tiesību normu iztulkošanas līdzeklis (*Черданцев, 1993, c.151*).

Tiešām, no vienas puses, zinātnisko abstrakciju rezultātā radušās juridiskās konstrukcijas ir ar tiesību palīdzību noregulēti sabiedrisko attiecību vai to elementu ideāli modeļi, kas ir tiesiskās realitātes atspoguļojuma forma, bet no otrās puses, integrējoties normatīvajos aktos, tiek papildīti un izpaužas ārpus normatīvajiem aktiem ar to palīdzību un caur tiesību normām. Svarīgi pasvītrot, ka juridiskās konstrukcijas atspoguļo ne visas, bet tikai tās sabiedriskās attiecības vai to elementus, kas tiek regulēti ar tiesību palīdzību, vai pieļauj iespējas piemērot tiesību līdzekļus. “Juridiskā konstrukcija, - pēc O.S. Joffe viedokļa, - ir koncentrēta izpausme, kopā ar pašu juridisko noteikumu, to abstraktiem un iespējamiem to piemērošanas apstākļiem, ko likumdevējs atzina par īpaši lietderīgiem dažādu konkrētu jautājumu izlemšanā, kas var rasties konkrētās tiesību normas praktiskās realizācijas rezultātā” (*Иоффе, Грибанов, 1964, c.31*).

Mēģinājums ar tiesību palīdzību noregulēt sabiedriskās attiecības, neizmantojot juridiskās konstrukcijas, t.i., neņemot vērā tiesībās “ierakstītus” ideālus modeļus, kas savā ziņā ir apkopoti standarti, normatīvās regulēšanas iedīgļi, ir lemts neveiksmei. Taisnība ir A.F. Čerdancevam, kurš apgalvoja, ka “tiesību normu radīšanai, neizmantojot juridiskās konstrukcijas, būtu tīri empīrisks, noteiktā mērā haotisks, nepietiekami konsekvents raksturs, kas varētu novest līdz robiem normatīvajā materiālā un tā haotiskai izveidei” (*Черданцев, 2003, c.255*).

Tiesību jaunrades procesā likumdevējs domā ar juridisko konstrukciju palīdzību, kuru izveide ir ilgstošs process. A.F. Čerdancevs šajā sakarā raksta, ka “tiesību zinātnē pakāpeniski tiek apzināts tiesību nomu sistēmiskā izklāsta raksturs, tiek apzināta to konstruktīva saikne, un zinātne izstrādā juridiskās konstrukcijas, kuras kļūst par svarīgu orientieri, tiesību izziņas metodi” (*Черданцев, 1993, c.151*). Tieši šajā daudzu gadsimtu gaitā izveidojusies juridiskajā praksē tika apkopoti sevišķi veiksmīgi juridiskie veidojumi, sakari un tiesību attiecību tiesību matērijas atsevišķās komponentes: tiesības, pienākumi, juridiskie fakti, procedūras, tika veikta to sistematizācija un tipveida veidojumu konstruēšana, mijiedarbības modeļu shēmas, to nostiprināšana likumdošanā, kas ir “pie reizes *juridiskās konstrukcijas* pašā precīzā minēta termina nozīmē” (*Алексеев, 2003, c.199*).

Tiesību konstrukcija ir patstāvīgs tiesību jēdziens, kas nenoved pie kādas tiesību normu kopības. Juridisko konstrukciju un tiesību normu starpā pastāv sava ziņā funkcionālās saites. Attiecīgi tie, tāpat, ka, piemēram, juridiskie termini, ir juridiskās tehnikas elementi un veido “tāda tiesību materiāla strukturālo izvietojumu, ko raksturo iekšējā tiesību, pienākumu un attiecīgu personu atbildības formu vienotība” (*Сухарева, Крютских, 2000, c.695*).

Ņemot vērā, acīmredzot, tikai normatīvās (regulatīvās) juridiskās konstrukcijas, tās noteica O.A.Krasavčikovs. Viņš tās apskatīja kā “normatīva materiāla tiesību institūta vai tā atsevišķās daļas robežās veidošanas līdzekli” (*Красавчиков, 2005, c.236*) un šajā sakarā tieši vai netieši vienādoja juridisko un likumdošanas tehniku. Pie tam, protams, pastāv arī teorētiskās juridiskās konstrukcijas, kā savdabīgs normatīvo juridisko konstrukciju teorētisks pamatojums.

Juridisko konstrukciju izmantošana tiesību jaunrades darbībā, kopsakarā ar citiem juridiskās tehnikas elementiem, nodrošina normatīva materiāli funkcionāli – loģiskas saites, tiesību sistēmiskumu. Noteiktā juridiskā konstrukcija var būt “par pamatu atsevišķās tiesību normas formulējumā, bet visbiežāk tā vieno, nostiprina vairākas tiesību normas. Nav izslēdzams arī tāds noteikums, kad tiesību normās ietvertas divas juridiskās konstrukcijas” (*Черданцев, 1993, c.257*). Tādējādi juridiskās konstrukcijas atver iespējas veidot jebkuru tiesību normu kopumu, uzstājoties modeļa veidā, vienas normas iepriekšveidojumā, tās vai citas organizācijas priekšmodeļa tiesību materiāla kopībā.

Vairāku juridisko konstrukciju organiskais kopums var noteikt atsevišķas tiesību normas saturu. Sakarā ar to, šķiet, taisnīgs ir N.N. Tasasova viedoklis par to, ka tiesību normatīvismu to satura sakarā nosaka “tajā iedrukātas juridiskās konstrukcijas” (*Тарасов,*

2000, c.35). Vienlaicīgi juridisko konstrukciju realizācija tiesību normās nesekmē to īpašību zudumu. Šeit svarīgi atzīmēt, ka juridiskās konstrukcijas kā tiesību teorijas un normu jaunrades prakses attīstības ideāls produkts ir universālie, pamatu veidojušie, bāzes juridiski veidojumi, kas iestrādāti un tamdēļ organizē matricu tiesību matēriju, kurām ir kāda sociāla ekonomiskā tipa robežās ārpus laika nozīme. Šajā sakarā nevar nepieņemt S.S. Aļeksejevam, kurš raksta, ka “juridiskās konstrukcijas ir organiskais, vispārīgs, tieši normatīvs, bet galvenais – sevišķi attīstīts un svarīgs pēc nozīmes tieši tiesību satura, tā iekšējās formas elements”, bet tālāk turpina: “Tieši juridiskās konstrukcijas veido tiesību matērijas centrālo saiti (pamatu, iekšieni), kas sasniedza nepieciešamo (savu funkciju realizācijai) attīstības, pilnveides līmeni” (Алексеев, 2003, c.200).

Salīdzinot ar tiesību normām, kuras mainās sabiedrības attīstības ietekmē, juridiskās konstrukcijas ir stiprākas un laika ziņā noturīgākas. To modifikācija ir iedomājama tikai zinātniskās paradigmas maiņas gadījumā. Šim apstāklim pievērta uzmanību vēl N.M. Korkunovs, kurš rakstīja: “Ja tiesību izpēte aprobežotos tikai ar iztulkošanu, tad ne tikai katras valsts juristam bet arī vienas vai otras valsts katram nākamās paaudzes juristiem, nāktos sākt tiesību izpēti no jauna, jo likumi bieži mainās ātrāk nekā cilvēku paaudzes, bet, neskatoties uz tiesību daudzveidību un mainību, tajās ir arī pastāvīgi, vai vismaz vairāk noturīgie elementi, kas nemainās līdz ar likumdošanas noteikumu izmaiņām” (Коркунов, 1909, c.347).

Juridiskā konstrukcija ir vispārtiesisks jēdziens, kas vienādā mērā ir raksturīgs kā privātajām, tā arī publiskajām tiesībām, kā arī visām to nozarēm. Vairākas līdz mūsdienām vēsturiski saglabājušās juridiskās konstrukcijas, radītas un pietiekami plaši izmantotas jau romiešu tiesībās. To skaitā arī tiesību aksioma, tiesību prezumpcija, tiesību fikcija (Красавчиков, 2005, c.236). Šķiet, biežāk, runājot par juridiskām konstrukcijām, romiešu privāttiesībās, sauc nomas līgumu (*lat. - locatio-conductio*), ne mazāk populāras atsaucis uz vindikāciju, atbildību par kaitējumu, ko nodarīja paaugstinātas bīstamības avots, valdnieka aizstāvība (Алексеев, 2003, c.226).

Ievērojamai juridisko konstrukciju daudzveidībai civiltiesības un krimināltiesībās pievērta uzmanību S.S. Aļeksejevs. Civiltiesībās – pirkšanas līgums, kas ir īpaša juridiskā konstrukcija atšķirībā no dāvinājuma un maiņas līguma. Turklāt visai tirgus attiecību sfērai raksturīgi pakalpojumi, noma, apakšnoma u.c., katra no tām ir arī īpaša juridiskā konstrukcija. Tik pat ievērojamā juridisko konstrukciju daudzveidība arī krimināltiesībās. “Tas ir ne tikai liels “noziegumu sastāvu” skaits, bet arī vispārējās kārtības sevišķas konstrukcijas – “nepieciešama aizstāvēšanās”, “galējā nepieciešamība” u.c. (Алексеев, 2003, c.196). Ne mazāk daudzveidīgas ir privātajās tiesībās realizējamas juridiskās konstrukcijas. To skaitā var nosaukt, piemēram, darījumu, līgumu, saistību, civiltiesību objektus, juridisko faktu sastāvus utt. Bez tam juridiskās konstrukcijas pēc būtības ir atsevišķi līgumiskie modeļi, kas, savukārt, kalpo par citu juridisko konstrukcijas veidošanas pamatu. Tā, pirkšanas līguma modelis kļuva par plaša spektra līgumu rašanas pamatu, bet līguma modelis pakalpojumu sniegšanai kļuva par izejas punktu plaša spektra līgumu modeļu rašanai, kuru skaits pēdējos gados pastāvīgi pieaug. Precīzi sakot, jebkuras sabiedriskās attiecības, kas atbilst tiesību attiecību pazīmēm, var realizēties dzīvē noteiktās juridiskās konstrukcijas rāmjos (Чеговадзе, 2004, c.60).

Juridiskās konstrukcijas izstrāde ir ideāla objekta, kas īstenībā neeksistē, izdalīšana no tiesību materiāla un tiesiskās parādības modeļa konstruēšana, kas ietver virkni sistēmiski saistīto un savstarpēji noteikto, kā arī noteiktajā sistēmā izvietotu elementu. Juridiskās konstrukcijas, kā ideāli modeļi, - intelektuālās darbības produkts analītiskās jurisprudences sfērā. S.S. Aļeksejevs raksta, ka “tās vai citas grupas juridisko normu, principu un tiesisko attiecību analīze, kas attiecas uz to vai citu juridisko lietu kategoriju, pēc būtības parasti arī nozīmē izvilcību un pārstrādi ar dažādu juridisko konstrukciju palīdzību” (Алексеев, 2003, c.206).

Tiesību zinātnē izziņas metodes veidā piemērojamās juridiskās konstrukcijas ir teorētiskās tiesību konstrukcijas, kuru veidošana lielākā mērā ir māksla.

Bez iepriekš nosauktās normatīvās un gnozeoloģiskās funkcijas, juridiskās konstrukcijas kā juridiskās tehnikas elements nodrošina attiecīgu normu piesaisti un piedalīšanos normatīva materiāla izveidē un sistematizācijā, ko caurstrāvo vienotā loģika kā tiesiskās realitātes izziņas metode, pildot arī audzināšanas, interpretācijas un demonstrācijas funkciju (*Черданцев, 2003, c.19*), kas tomēr ir atvasinātās funkcijas.

Jebkura juridiskā konstrukcija veido to sastāvelementu organisko vienotību, katram no tiem ir funkcionālā noteiktība un tāpēc var būt uzskatīta par sistēmu, kuras izpētei jābalstās uz sistēmisko pieeju. Pie tam svarīgi pasvītrot, ka nedz juridiskās konstrukcijas elementi veido vienotu veselu, bet tieši pretēji: juridiskās konstrukcijas elementi, tiek noskaidroti juridiskās konstrukcijas kā vienota vesela sadalīšanas uz daļām procesā. Tā, par darījuma elementiem tiek pieņemts uzskatīt darījuma subjektus, gribas un tās izpausmi (darījuma subjektīvā puse), tā saturu un formu (*Мозолин, Масляев, 2005, c.257-258*). Daži autori pie darījuma elementiem piesākta arī priekšmetu, bet dažos gadījumos arī tā pamatu (*Balodis, 2007., 162.lpp.*) (*lat. – «causa»*) (*Толстой, Сергеев, 1996, c.194*). Neiedziļinoties diskusijā par darījuma struktūrelementiem, tikai atzīmēsim galveno: katra elementa lomu un mērķi nosaka tā atrašanās konkrētajā juridiskajā konstrukcijā.

Vajadzētu pievērst uzmanību juridiskās konstrukcijas elementu un pazīmju tāpatības nepieļaujāmībai. Ja juridiskās konstrukcijas elementus raksturo tās struktūru, tad pazīmes raksturo juridisko konstrukciju kopumā. Šajā sakarā A.F. Čerdancevs raksta, ka piemērojot juridiskām konstrukcijām pareizāk lietot jēdzienu “to veido elementi”, nevis jēdzienu “sastāvu veido pazīmes” (*Черданцев, 2003, 245*). Tā darījuma pazīmēm, atšķirībā no tās elementiem, ir, pirmkārt, subjekta darbību varas tiesiskais raksturs, kas vērsts uz noteikta tiesību rezultāta sasniegšanu, ko veido civilo tiesību un pienākumu rašanās, izmaiņas vai izbeigšanās; otrkārt, attiecīgo civilo attiecību dinamika.

Secinājumi un priekšlikumi

Juridiskās konstrukcijas, kā tiesību modeļu veids, - ir reāli neeksistējošā, ideāla objekta izdalīšana no tiesību materiāla, un tiesiskās parādības modeļa veidošana, kas ietver noteiktā veidā izvietotu, sistēmiski saistīto un savā starpā atkarīgo elementu virkni.

Ikviena juridiskā konstrukcija ir sistēma, kurai piemīt iekšējā struktūra, kas būtu saprotama kā sastāvdaļu vienā veselā organizācijas veidu, protams, ar nosacījumu, ka sakari elementu starpā, kas veido sistēmu, paliek nemainīgi un sniedz priekšstatu par sistēmu kopumā.

Juridiskajā matērijā „iebūvētās” juridiskās konstrukcijas kā universālie, bāzes, pamata juridiskie veidojumi. Tie organizē tiesību matēriju, pildot tajā savdabīgo matriču lomu, kas nosaka tiesību normu saturu un nodrošina normatīvi tiesiskā materiāla funkcionāli loģiskus sakarus un tiesību sistēmiskumu. Juridiskās konstrukcijas arī atklāj kā atsevišķo tiesību normu, tā arī to kompleksu atlases un veidošanas iespējas, kas atbilstu juridisko konstrukciju dabai.

Juridisko konstrukciju iedalījums ir teorētiskās un normatīvās (regulatīvās) konstrukcijas. Atkarībā no elementu sakaru rakstura un īpatnībām, kuri veido juridiskās konstrukcijas, ir pieņemts izdalīt determinētās un stohastiskās (varbūtības) sistēmas.

Pie determinētām sistēmām var pieskaitīt vienkāršās juridiskās konstrukcijas, kurām nav atgriezenisko sakaru, piemēram, civiltiesību objektu vairums, saistības. Saistība kā juridiskā konstrukcija satur relatīvo civiltiesisko attiecību modeļu daudzumu, kuru ietvaros tiek noteikts uzvedības algoritms. Tas tiek realizēts kreditora un parādnieka starpā izveidojušajos sakaros. Minētās juridiskās konstrukcijas un tajā saturošo uzvedības modeļu galvenā raksturojošā pazīme ir tā, kurā kreditora prasījums var būt apmierināts uz parādnieka attiecīgas uzvedības rēķina.

Juridiskās konstrukcijas ir sevišķi stabilas tiesību vienības, bet juridiskās normas nav nekas cits, kā juridisko konstrukciju normatīvi tekstuālā izpausme.

Juridisko konstrukciju būtība izpaužas tās normatīvajā funkcijā (kā juridiskās tehnikas elements) un gnozeoloģiskajā funkcijā (kā izziņas metode).

Acīmredzot, ka nevis tiesību normas, bet gan juridiskās konstrukcijas jāuztver kā tiesību struktūras pirmatnējais elements.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Balodis, K. (2007). *Ievads civiltiesības*. Rīga: Zvaigzne ABC. 383 lpp.
2. Алексеев, С.С. (ред.), (1987). *Проблемы теории государства и права: учебник* Москва: Юридическая литература. 448 с.
3. Алексеев, С.С. (2001). *Восхождение к праву*. Москва: Норма. 752 с.
4. Алексеев, С.С. (2001). Юридические конструкции – ключевое звено права (в порядке постановки проблемы). *Цивилистические записки. Межвузовский сборник научных трудов*. Москва: «Статут». С. 5 – 20.
5. Алексеев, С.С. (2003). *Избранное*. Москва: «Статут». 480 с.
6. Бержель, Ж.Л. (2000). *Общая теория права*. Под общ. ред. В.И. Даниленко. Пер. с фр. Г.В. Чуршукова. Москва: Издательский дом NOTA BENE. 576 с.
7. Буковский, В. [б.г.]. *Юридическая конструкция исков о признании духовных завещаний недействительными*. Б.м., [77] л.
8. Иоффе, О.С., Грибанов, В.П. (1964). Пределы осуществления субъективных гражданских прав. *Советское государство и право*, 7, с.77 – 80
9. Иеринг, Р. (2006). *Избранные труды*: В 2-х томах. Т. 2. Санкт-Петербург: «Юрид. центр Пресс». 547 с.
10. Коркунов, Н.М. (1909). *Лекции по общей теории права*. Санкт-Петербург: магазин Н.К.Мартынова. 354, X с.
11. Красавчиков, О.А. (2005). Советская наука гражданского права (понятие, предмет, состав и система). *Категории науки гражданского права. Избранные труды*. В 2-х томах. Т. 1. Москва: Статут. С. 115-489.
12. Мозолин, В.П., Масляев, А.И. (ред.), (2005). *Гражданское право. Часть первая: Учебник*. Москва: Юристъ. 719 с.
13. Сухарева, А.Я., Крутских, В.Е. (ред.), (2000). *Большой юридический словарь*. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ИНФРА-М. 704 с.
14. Тарасов, Н.Н. (2000). Юридические конструкции в праве и научном исследовании (методологические проблемы). *Российский юридический журнал*, №3, с. 16 – 27.
15. Толстой, Ю.К., Сергеев, А.П. (ред.), (1996). *Гражданское право. Часть I. Учебник*. Москва: Издательство ТЕИС. 552 с.
16. Чеговадзе, Л.А. (2004). *Структура и состояние гражданского правоотношения*. Москва: Статут. 542 с.
17. Червонюк, В.И. (2013). Юридические конструкции в структуре права. *Юридическая техника*, 7 (2), с. 818–831.
18. Черданцев, А.Ф. (1993). *Логико-языковые феномены в праве, юридической науке и практике*. Екатеринбург: Издательство УИФ «Наука». 192 с.
19. Черданцев, А.Ф. (2003). *Толкование права и договора*. Москва: ЮНИТИ-ДАНА. 381 с.

Summary

Legal construction - is the singling out of the legal material, which does not exist in reality some ideal object and the construction of a model of legal phenomenon, which includes a number of systemically interrelated and mutually conditioned elements arranged in a certain scheme. Any legal construction is a system that, in this regard, has its own structure, which should be understood as a way of organizing the whole thing from the constituent parts, certainly, provided that the links between the elements that make up the system remain unchanged and give an idea of it as the whole.

Legal constructions are divided into theoretical and normative (regulatory). Depending on the nature and specificities of the links of elements, forming legal structures, it is customary

to distinguish deterministic and stochastic (probabilistic) systems. Among the deterministic systems are simple legal structures, deprived of backward linkages, for example, the majority of objects of civil rights, the obligation.

Legal constructions are the most stable units of law, and legal norms are nothing but the normative-textual expression of legal constructions.

The essence of the legal structure is manifested in its normative function (as an element of legal technique) and gnoseological function (as a method of cognition).